

Přípravné body k dopisu [1973]

1. Mám za to, že věcí základní důležitosti je připustit si otázku, zda je ještě křesťanství (historicky chápané), tj. např. existující církve a jejich dosavadní struktura, ale také určitý typ životní a myšlenkové orientace, s nimi třeba volně spjatý, formy reflexe (včetně určitého sebepochopení) atd., nějak schopno obrody a dalšího plného života (nikoli jen dožívání a přežívání, jako např. dnes židovství). Vyjít prostě z pozitivní odpovědi na takové otázky, aniž bychom podnikli rozsáhlé a hlubší pátrání po důvodech a motivech takových jen zdánlivě samozřejmých předpokladů, znamená vzápětí neschopnost oslovit lidi, kteří pro naše řešení žádný důvod nevidí. A máme-li pro ně nějaký důvod najít, musíme ho najít především pro sebe, tj. musíme ho hledat, musíme se po něm ptát.

2. Při podobném zkoumání a pátrání se nutně ukáže ještě něco dalšího, totiž určitá hierarchie aspektů onoho historického jevu „křesťanství“. Co se může změnit a co nikoliv, abychom ještě mohli mluvit o křesťanství? Samozřejmě že si onu první otázku nebudeme klást tak, jako by bylo možno začít úplně od začátku, ale jinde. Ať už to, co přijde a ovládne lidi příštích generací a desítek generací, bude křesťanství nebo ne (tj. ať už to podle určitých kritérií za křesťanství bude moci být považováno či nikoliv), nemůže být pochyb, že to nové musí každopádně nějak na to staré navázat. Mám za to, že to nezáleží jenom na nějaké libovůli hodnotícího posuzovatele, ani na libovůli příštích generací, co si z dosavadního „křesťanství“ svobodně vyberou a co svobodně odvrhnou (řečeno s Ráblem), nýbrž že existuje cosi jako vnitřní logika takových dalších kroků, která na jedné straně může ona „svobodná rozhodnutí“ usměrňovat (zvnitřku samozřejmě, vnitřní přesvědčivostí), ale která na druhé straně právě proto může dovolovat předem podobná „usměrnění“ a „zaměření“ anticipovat a dějinně odhadovat. Přičemž samozřejmě je nutno pečlivě odlišovat tuto stránku skutečných proměn od pouhých setrvačností, které také po jistá dosti dlouhá období mohou udržovat proměny (ovšem nepravé proměny) v chodu. Pokus nahmátnout a uchopit takovou vnitřní logiku dalších kroků, jež povedou buď k další obnově křesťanství nebo ke startu čehosi nového, co sice na křesťanství naváže, ale ukončí jeho smysluplný běh a převezme od něho pochodeň do vlastních rukou (ponechávajíc mu ještě pár skoků a kroků, než se docela zastaví), znamená právě pokus najít onu hierarchii: rozlišit podstatné od nepodstatného, hluboké od povrchního, světodějně od historicky nahodilého.

3. Má-li něco (tj. ať už křesťanství nebo něco „nového“ – dále pro zjednodušení budu mluvit o křesťanství) dnešní lidi oslovit, musí to promluvit do jejich situace a dát jim perspektivu a naději. K tomu cíli je třeba porozumět skutečné situaci dnešních lidí, tzv. moderního (či dokonce už „post-moderního“) člověka, zkrátka lidstva konce 20. století (a v perspektivě i desítek dalších generací, pokud můžeme dohlédnout). Mám za to, že bude nutno vyzkoušet celou řadu metod, jež aplikovali v podobných situacích a s podobnými cíli naši učitelé, na něž zvláště navazujeme a na nichž jsme se až dosud především orientovali (přičemž musíme být otevření poučení i odjinud, zkrátka odevšad, kde se zdařilo nebo daří vrhnout nové, lepší světlo na to, oč nám jde). Slýcháme často říkat a čítáme porůznu, že dnešní člověk je bez naděje, že žije bez podstatné perspektivy, že je vykořeněn, nemá pevnou půdu pod nohama, že žije jen ode dne ke dni, od roku k roku, že

bud' vůbec nemá smysl pro základní otázky života a smrti anebo že je vytěsňuje ze svého vědomí atd. atd. Na čem jsou takové soudy založeny? Čím je lze doložit a zdůvodnit? Masaryk hodně pracoval s literaturou jednotlivých národů; Havlíček cestoval, mluvil s lidmi, skládal své poznatky a zkušenosti z jednotlivých dojmů; Rádl se odrážel ke svým geniálním odhadům (ovšem i k těm naprosto chybným) z četby někdy dost nahodile vybraných autorů odborných i populárních, umělců i politiků, traktátů, i novinových článků. Máme dnes „vědečtější“ metody? A které?

4. Tím přecházíme k další velmi důležité (po mém soudu) záležitosti. Tzv. moderní (např. tzv. „vědecké“) metody představují uplatnění určitých premis, které samy o sobě mají sice přezkoumání vrcholně zapotřebí, ale nemají k němu samy dost prostředků a sil. Přesto je nutno jim věnovat plnou pozornost a posoudit, zda přece jenom nepřinášejí nějaké světlo do otázek, jež třeba jinak nejen nekontrolují, ale které v jejich celku nejsou vůbec s to pojmout a pochopit. Je to důležité proto, že na problém, co může dnešnímu člověka dát perspektivu a naději, je možno také odpovědět slovy jedné postavy z právě vyšlého Vonnegutova románu „Jatka č. 5“ (Mladá Fronta, Kapka), která říká psychiatrovi: „Tak si myslím, že budete muset vykoumat fůru báječných nových lží, mládenci, nebo jinak vám lidi nebudou chtít žít.“ (Str. 88.) Tzv. vědecký přístup k člověku, pokud jde o tyto dimenze, je nejčastěji velmi blízko takovému bodrému cynismu; ale právě tak často je vskutku schopen odhalit kamufláž, falešné vědomí, předsudky, lži a sebeklamy, které, jsouce zabudovány do sebestpektivnější orientace, představují nebezpečí, podkop, který může kdykoliv vyletět do povětří a vyhodit i všechno to pozitivní, co lži jakoby není či nemuselo by být (nebýt oněch nebezpečných přímíšenin, jimiž je infikováno).

5. Mám takový dojem, že se hodně zapomnělo (v dosavadní nebo alespoň nedávné křesťanské tradici) na to, že před člověka je položen život a smrt (Deut. 30, 19), že Ježíš vede k životu a sám sebe označuje jako život. Schweitzerova „úcta k životu“ je velmi oslabeným a redukováným dozvukem evangelijního důrazu na rozhodující platnost rozlišení všech cest na ty, které vedou k životu a které do smrti. Proto je nutno věnovat zvýšenou pozornost pojetí života, s nímž pracujeme (ať vědomě, ať nevědomky): neboť také pojetí života může v jednom případě vést k životu, ale jiné pojetí života naopak do smrti. Nebo jinak řečeno: může být výrazem, vyjádřením, sebereflexí nebo sebeklamem jednoho nebo druhého. Vůli k životu, chuť žít podmiňovat nějakým sebeklamem, nějakou „báječnou lží“, to znamená sám život nebrat vážně, tj. nebrat vážně ani biologický život. Zkrátka mám za to, že je třeba v křesťanské (nebo pokřesťanské) reflexi dát významné místo zvláštní disciplíně (theologické, filosofické i vědecké), byť v odlišném smyslu vědecké, totiž „biologii“. Život pak je nejvýše kvalifikován, je-li podtržena jeho úzká spjatost s pravdou: pravdou je život umocňován, vykoupen a ospravedlněn – to znamená, že není pravdou ohrožován. Pakliže nic jiného, tedy tato maxima bude beze vší pochyby zachována, ať už v nově obrozeném a obnoveném křesťanství, ať v nějakém jeho nástupníkovi a dědici.

6. Velmi důležitý je po mém soudu také důraz na životní jednotu (člověka, lidských skupin i celé společnosti). Je-li co spjato s nejhlubší podstatou evangelia, pak to je zrušení rozdílu mezi světským a posvátným (profánnem a sakrálnem)

ve všech dimenzích: není rozdíl mezi knězem a laikem, mezi službou Hospodinu a službou bližnímu, mezi církví a světem; to všechno jsou jenom organizační struktury, účelné, pokud fungují. Nemají však ontického (resp. onto-axiologického) základu. Opona chrámová je a zůstane roztržena, svatyně svatých odhalena a přístupna všem, protože všude. Právě tak je zrušen rozdíl mezi dějinami spasení a mezi profánními dějinami: jsou jen jedny dějiny, a do nich je zahrnuta i sama příroda (zároveň s roztržením chrámové opony se zatřásla země a skály pukaly, a také hroby se otvíraly). Naproti tomu už žádný hlas z nebe (Mat 3, 17), neboť nebe a země od této chvíle jsou učiněny jedním, království boží již jest „mezi vámi“. Rozdíly tu jsou už jenom noeticky, nikoli onticky. A také věčnost je už nyní, věčný život žijeme (nebo nežijeme) hic et nunc. Různé skutečnosti mají svou hierarchii, to znamená, že něco je důležitější a něco méně důležité. Ale nejsou žádné od sebe oddělené světy nebo říše, v nichž by vládly jiné normy nebo principy. Není dvojí pán, nýbrž jenom jeden.

7. Odtud také reálný pohled na celého člověka, na jeho skutečnou situaci i na jeho potřeby a ergo i naděje (či spíše jednu jedinou naději?). S evangeliem je neslučitelné pomíjení některých stránek života, odvádění pozornosti od nich, přehlížení nebo mlčení o tom, co k životu (ale skutečně!) náleží. Boj o spravedlnost a pravdu k tomu náleží stejně jako zápasy sociální a politické nebo zase vědecké a filosofické spory a půtky. Potlačování tělesnosti a myšlenek na tělesnost je nekřesťanské (to bude muset být dobře rozpoznáno, má-li křesťanství nejen oslovovat, ale dokonce jenom přežít), asi hlavně původu stoického, a ovšem gnostického. Každé smířenectví a oportunnost, každé snižování nároků a polevování norem je proti evangeliu, které je spjato s úsilím o vyšší spravedlnost (ne ovšem křečovitě, nýbrž „lehké“). Z tohoto hlediska ovšem celé dosavadní dějiny křesťanství (historického) jsou ovšem sérií poklesků, blamáží a zrad, mezi nimiž jen tu a tam zasvitne, zajiskří nějaký svědek. Chtít křesťanství od této skutečnosti očišťovat tím, že je idealizujeme, znamená totéž jako je uložit do muzea vycpané a tedy dočista mrtvé. Život spočívá v tom, že ustavičně zápasí s neživotem a že také ustavičně umírá, ale také smrt překračuje a znovu ožívá, rodí se a svým životem navazuje na život předchozí. Ale ne každý způsob života je stejně úspěšný v zápase se smrtí. Proč bylo dosavadní (historické) křesťanství tak málo úspěšné? Proč stále znovu ztrácelo ze svého stádečka další a další ovečky jednotlivých stránek skutečného lidského života? Nebyl to právě nedostatek víry, nebylo to vlastně nevěra?

8. Je třeba si stále znovu a znovu bystřit smysl pro kritiku a sebekritiku, tj. pro vidění skutečnosti, tj. světa i našeho místa, naší cesty v něm – a ovšem nás samotných – z distance, tj. ne ze svého individuálního, subjektivitou zatíženého hlediska, nýbrž ve světle pravdy. To může vést někdy až do samé blízkosti hořkého cynismu, kdyby tu nebyl korektivem humor víry, a může to vést takřka až na pokraj šíravého a posměvačného odhalování vší nahoty, kdyby tu nebyl onen přesilný korektiv naděje pro druhého, pro svět i pro nás samotné, a zejména v této naději zakotvený korektiv lásky, silnější než smrt. Ostrá, pronikavá reflexe je křesťanská ctnost, jedna z největších. Je to půst a tuhá sebekázeň ducha, obtížnější než půst a sebekázeň těla, protože samu sebe vidící ve světle pravdy, protože každá temnota zdání a domněnky, každé zákoutí

duševních a duchovních útulků, sebeklamů a tendencí k pouhému odreagování nebo zase k ukájení pomyslnými (nebo naopak jen fyzickými) surogáty musí být prosvětleno, vysmýčeno a provětráno. A tu je zvláště silně zapotřebí prověřit každé „zvěstování“, každou teologii, každé dogma i každou myšlenkovou křesťanskou tradici, zda je vskutku cestou pravdy a k pravdě – anebo pouhou ideologií, byť církevní, pobožnou, „křesťanskou“, ideologií. Nedělat strouhy a průplavy ani (při větších povodních) nestavět hráze, které nechává věda stát, pustit se doprostřed nejsilnějšího proudu letící pravdy, být pohotově dokonce – možno-li – „připravovat cesty Páně a přímé činit stezky jeho“, aby se povodeň pravdy rozlila po vsí zemi, po všem světě, v šíř i dál, aby ani místečko nezůstalo suché (čili temné, beze světla pravdy). To je intelektuálně náročný úkol, který musí být sladěn s respektem k lidem prostým. Není dovoleno jej ukládat druhým, ale my sami jej na svá bedra vzít musíme. (Snad to také náleží k sebepochopení NO, že nebyla a není hnutím prostých věřících, nýbrž hnutím intelektuálů, hnutím křesťanské inteligence, a že tedy tento závazek pro sebe uznala, uznává a musí uznat a uznávat vždy znovu. To nemusí být v rozporu s tím, že skutečně přesné myšlení bylo v NO vždycky vzácné. Spíš by to mohlo být důvodem k metanoia, tj. k pokání a obrácení, proměně a nápravě.)

9. Pro život z víry, jak jej chápe evangelium a jak je založen v evangeliu, je podstatné (ani ne jako povinnost, nýbrž jako samozřejmý plod a důsledek víry) ono všestranné překračování všech dosavadních mezí a hranic, ono přesahování všech příkopů, hradeb a jiných omezení prostě tím a proto, že všechno je činěno novým, „znověno“, „Znovováno“ (slova „obnova“ sugeruje totiž jakýsi návrat k původnímu stavu a tudíž k tomu, co spíše lze chápat jako staré; pokud ovšem je návrat k původnímu stavu chápán správně, pak to je návrat ke stavu, kdy všemi směry tryská a kupředu se řítí nové). Možná, že i v našich dobách lze mít důvodnou naději, že tu a tam něco nového může vytrysknout nahodile, slepě, nevědomky, bez lidského záměru, bez plánu, bez projektu. Ale zkušenost praví, že cesta k novému, neřízená leč „náhodou“ (šancí), je vroubena nesčíslnými neúspěchy, jež jako vraky lemují cestu několika málo úspěchů (známe to např. z biologického vývoje). A proto musíme mít za to, že na lidské úrovni musí být procento neúspěchů a ztrát maximálně sníženo kritickým promyšlením a metodickým postupem vpřed. Plánování, projektování, modelování příštích situací a našich zásahů, a to nejen v technickém, nýbrž také v biologickém, psychologickém a zejména duchovním smyslu, plánování a projektování z víry, skloubení onoho vykročení do neznáma s vysíláním zvědů a „ztracenců“, vybavit to naše „jít, nevědouce kam“, obsažným, metodickým a daleko pronikajícím „přesně vědět, kam nejdeme a nechceme jít“ – to je „nová“ cesta „nového“ na lidské úrovni, na úrovni člověka, schopného přesně, ale reflektovaně (reflektovaně, ale přesně) myslit. Odtud nevyhnutelná angažovanost na projektech společenských, politických, uměleckých, vědeckých, morálních atd. atd., a to s nevyčerpatelnou mladistvostí a odvahou v experimentování, ale zároveň s vrcholnou odpovědností a střízlivostí v propočtech.

10. Jestliže křesťan (nebo po-křesťan) z víry překračuje každou mez, do níž se ho pokoušejí uzavřít druzí nebo do níž se uzavírá sám resp. má tendenci uzavírat, znamená to, že se k té mezi musí nejprve přiblížit, že se tam u té meze musí

vyskytovat. Jinými slovy, musí v situaci přijmout vše dané a pak to překročit. Musí se zkrátka všude a do všeho nějak namočit. A teď ovšem se tu otvírá velká otázka: jak? Lze připustit, že se to někdy zvnějška může zdát na první pohled (a ovšem falešně), jako by se připlel blázen a idiot mezi lidi normální a inteligentní. Ale to musí být jenom zdání; pokud to je skutečnost, nemá to s křesťanstvím nic společného. Hloupost, nevzdělanost, neinformovanost, naivita či dokonce duševní vada nejsou žádnou křesťanskou ctností. Ale jaký je tedy specifický křesťanský vztah k inteligenci a vzdělání, vzdělanosti, k informacím, k střízlivému a kritickému pohledu na věci? Jak se zkrátka může po křesťansku orientovat věřící člověk např. ve vědě (dokonce v přírodovědě), v politice (a tím myslíme aktivní politiku, politickou práci, nejen nějaké zaujímání stanovisek a vypracovávání rezolucí a dobrozdání), v umění (rovněž jako tvůrčí umělec, nejen v nějakém posuzování a referování) atd.? Není pochyb, že má-li křesťan (nebo po-křesťan) z víry překročit meze dané politické situace a jejího rozvrstvení, musí se nejprve na politické fórum dostavit, do politické arény vstoupit. Může politiku dělat nepoliticky (řčeno s Havlíčkem), ale musí to být politika. Tj. musí se to alespoň a přinejmenším jako politika, nová politika, nový typ politiky časem ukázat. A to znamená: nový typ aktivní politiky, neboť jinak je samo sebou všechno vždycky politikum. Křesťan prostě nemůže komentovat a dávat rady či napomenutí (jenom), ale musí jít a vyhrnout si rukávy a do té práce se sám pustit. To je něco, co dá ještě velkou práci, má-li se to probojovat a prosadit jako samozřejmost, protože až dosud to je velice nesamozřejmé.

11. A s tím ovšem souvisí otázka všech možných institucí a institucionalizace vůbec. Je třeba vypracovat především nové principy vztahu věřícího křesťana k instituci vlastní církve, vlastní církevní organizace s jejím vedením a s jejími strukturami a funkčními hierarchiemi. Ale to je jenom jedna stránka věci. Jiná, v současné době mnohem závažnější (i když tomu někdy dříve mohlo být a zase i v budoucnosti může znovu být jinak) je otázka vztahu k vysloveně mocenským strukturám a k moci samotné. Je třeba si naléhavě postavit úkol, vyřešit vztah k moci tak, aby to neznamenal rozdělení světa na dvě sféry a rezignaci, která je důsledkem takového rozdělení, a zároveň skutečnou, praktickou distanci jako od moci, když jde o záležitosti nejzávažnější (jako je věc pravdy, spravedlnosti, práva apod.), tak distanci moci od míst, kde se o pravdu, právo a spravedlnost vede ten „poslední“ zápas (tedy zase skutečnou, praktickou distanci, tj. nedovolení, aby moc mohla vposledu intervenovat a učinit si z „pravdy“ a „práva“ svou zástrku a své služebníky). Snad ještě naléhavěji než kdy jindy je třeba najít a vypracovat (vybudovat a napřímit) cestu aktivního politického života a přímé angažovanosti v politickém životě (tj. se vší praktickou účelností a účinností), která by však byla zakotvena a založena vposledu na čemsi jiném, ovšem ještě účinnějším a lépe fungujícím, než je vnější moc a donucení, takže takto vnější moc a donucení by postupně byly redukovány až omezeny na minimum. Přitom je zajisté třeba veškerou pozornost věnovat zejména mírnějším a méně nápadným formám donucení, jako je např. donucení ekonomické, byrokratická manipulace, ideologická indoktrinace, cenzura informací apod. A rozlišit tyto mocenské prostředky jednak od prostředků obranných (jako je stávka apod.), jednak od tlaku ne-mocenské „moci“ pravdy, logiky, práva, spravedlnosti atd.

(Body, které tvořily podstatný obsah dopisu ze 14. 12. 1973 - LvH.)